

Przestrzeń turystyczna Krakowa – atrakcyjność, organizacja oraz niektóre sytuacje konfliktowe

Mirosław Mika

Przedstawiona szczegółowo w poprzednich rozdziałach charakterystyka walorów i zagospodarowania turystycznego Krakowa umożliwia dokonanie oceny jego atrakcyjności turystycznej. Ewaluację taką można przeprowadzić zarówno z punktu widzenia cech, które mają znaczenie uniwersalne dla rozwoju turystyki, jak i tych elementów, które warunkują zaistnienie w przestrzeni miasta określonych form ruchu turystycznego. Dla potrzeb oceny potencjału turystycznego można posłużyć się koncepcją przestrzeni turystycznej, która zawierając teoretyczne i metodologiczne podstawy syntezy zagadnień turystycznych, oferuje możliwość kompleksowego ujęcia tego zagadnienia. Z kolei rozpatrując atrakcyjność Krakowa z punktu widzenia określonych formy turystyki, konieczne jest wskazanie tych składników przestrzeni miasta – walorów i obiektów turystycznych – które oddziałują grawitacyjnie w stosunku do uczestników ruchu turystycznego.

Ruch turystyczny oraz rozwój działalności ukierunkowanej na jego obsługę implikuje rozmaite sytuacje o charakterze konfliktowym w relacji do innych funkcji społeczno-gospodarczych i ochronnych na obszarze miasta. Rozpoznanie ich charakteru oraz skali przestrzennego występowania ma istotne znaczenie z punktu widzenia właściwego zarządzania turystyką, ograniczania jego negatywnych skutków oraz kształtowania mechanizmów trwałego rozwoju funkcji turystycznej miasta.

Atrakcyjność i organizacja przestrzeni turystycznej

Przestrzeń turystyczną tworzy zbiór obiektów i fragmentów przestrzeni geograficznej mających wartość z punktu widzenia pozytywnej realizacji a) potrzeb turystów, z których wynikają motywy przyjazdu oraz b) innych potrzeb material-

nych i duchowych, m.in. zakwaterowanie, wyżywienie (Warszyńska 1999; Mika 2010). W granicach Krakowa tak określona przestrzeń turystyczna występuje zarówno w obrębie przestrzeni funkcjonalnie miejskiej (zurbanizowanej), jak i przyrodniczej oraz słabo zurbanizowanej, która ma np. charakter rolniczy czy uzdrowiskowy. Przestrzeń ta, mając charakter funkcjonalny, nie jest ciągła, nie jest też stabilna, bowiem stale rozwija się infrastruktura turystyczna i towarzysząca oraz przybywa mających wartość dla turystów elementów kulturowych. Przenika się także z innymi typami przestrzeni niefizycznych (ekonomiczną, kulturową, społeczną) w rezultacie współużytkowania tych samych elementów przestrzeni geograficznej przez turystów i nie turystów.

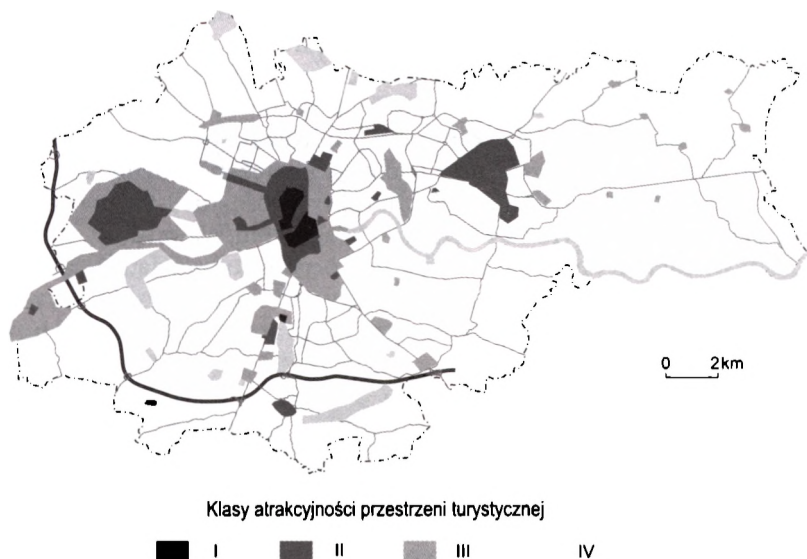
Nie wszystkie elementy przestrzeni geograficznej Krakowa mają taką samą użyteczność z punktu widzenia realizacji potrzeb turystycznych. Rozpoznanie tego zróżnicowania pozwala na wydzielenie obszarów i miejsc różniących się pod względem atrakcyjności turystycznej. Jako kryteria różnicujące stopień atrakcyjności poszczególnych fragmentów przestrzeni turystycznej miasta przyjęto zakres możliwych do realizacji w ich obrębie potrzeb turystycznych oraz ich rangę w doniesieniu do zakresu przestrzennego przyciągania ruchu turystycznego (regionalną, krajową, międzynarodową).

Do kompleksowej waloryzacji wykorzystano: a) kategorie funkcjonalne cech przyrodniczych i kulturowych (por. ryc. 17), b) strefy koncentracji bazy noclegowej, c) strefy koncentracji bazy gastronomicznej oraz d) lokalizacje terenów sportowo-rekreacyjnych, centrów handlowych i handlowo-rozrywkowych. W rezultacie nałożenia zasięgów występowania tych elementów otrzymano obraz przestrzennego zróżnicowania atrakcyjności turystycznej Krakowa, dla której przyjęto cztery klasy wartościujące:

- klasa I – obejmująca obszary o najwyższej wartości z punktu widzenia turystyki przyjazdowej, zarówno turystyki krajowej, jak i międzynarodowej;
- klasa II – reprezentowana przez te fragmenty przestrzeni miasta, które z punktu widzenia realizacji potrzeb turystycznych posiadają wysoką wartość poznawczą, rekreacyjną i recepcyjną oraz te obszary, które mają znaczenie dla turystyki międzynarodowej;
- klasa III – odpowiadająca obszarom atrakcyjnym dla turystyki jedynie ze względu na występowanie pojedynczych cech wytypowanych do oceny – strefy koncentracji bazy noclegowej, tereny atrakcyjne ze względu na wartości kulturowe bądź przyrodnicze, a także tereny zagospodarowane przez wielkopowierzchniowe centra handlowe o ponadlokalnym oddziaływaniu rynkowym;
- klasa IV – obejmująca fragmenty przestrzeni miasta, które są atrakcyjne dla turystyki, ale ich ranga jest uzupełniająca lub potencjalna (*Waloryzacja...* 2008).

Ilustracją przeprowadzonej waloryzacji jest przestrzenny model atrakcyjności przestrzeni turystycznej Krakowa przedstawiony na ryc. 47. Najwyższym potencjałem i atrakcyjnością dla turystyki (klasa I) cechują się obszary poło-

żone w centralnej części miasta – dzielnica Starego Miasta w obrębie Plant, Kazimierz oraz tereny Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Łagiewnikach. Dużą wartość (klasa II) mają także tereny otaczające Stare Miasto w obrębie tzw. drugiej obwodnicy, historyczna część Nowej Huty z zespołem klasztornym w Mogile, zabytkowe cmentarze, opactwo w Tyńcu, centralna część dzielnicy uzdrowskiej w Swoszowicach, centra handlowe i handlowo-rozrywkowe o regionalnym zasięgu oddziaływania, tereny sportowo-rekreacyjne (np. Kolna) oraz tereny leśne w zachodniej części miasta (Las Wolski) z klasztorem Kamedułów. Do klasy III zaliczono m.in.: niektóre zabudowania Twierdzy Kraków w lepszym stanie zachowania, żeglowny odcinek Wisły, obszar rozwoju infrastruktury wielofunkcyjnej w Czyżynach i towarzyszące mu tereny zielone oraz fragmenty dawnych wsi położonych we wschodniej części miasta i w otoczeniu Lasu Wolskiego. Za obszary o potencjalnej wartości dla turystyki przyjazdowej lub mające znaczenie uzupełniające (klasa IV) uznano m.in. wschodni odcinek Wisły, tereny przyrodnicze położone w sąsiedztwie Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach oraz gorzej zachowane zabudowania forteczne.

Ryc. 47. Klasy atrakcyjności przestrzeni turystycznej Krakowa (objaśnienia w tekście)

Fig. 47. Classes of attractiveness of the tourist space of Krakow (explanations in the text)

Źródło / Source: Waloryzacja... (2008).

Oprócz wydzielenia obszarów zróżnicowanych pod względem przydatności dla realizacji potrzeb turystycznych, można także w przestrzeni Krakowa wskazać jej elementy strukturalne, które odgrywają nadrzędną rolę z punktu widzenia

przestrzennej organizacji ruchu turystycznego (ryc. 48). Za tego rodzaju jednostki funkcjonalne uznano:

- dzielnice (obszary) aktywności turystycznej,
- obszary węzłowe ruchu turystycznego,
- korytarze (ciągi) turystyczno-usługowe,
- korytarze (ciągi) tranzytowe,
- obszary (obiekty) infrastruktury wielofunkcyjnej o znaczeniu turystycznym.

Dzielnice (obszary) aktywności turystycznej

W nawiązaniu do zaproponowanej przez D. Getza (1993) koncepcji centralnej dzielnicy aktywności turystycznej można wyodrębnić w przestrzeni Krakowa obszary w miarę jednorodne pod względem morfologicznym, dysponujące znacznym potencjałem turystycznym i skupiające ruch turystyczny oraz przypisać im charakter dzielnic aktywności turystycznej, jednak z zastrzeżeniem, że termin „dzielnica” odnosi się w tym wypadku do jego zwyczajowego rozumienia. W przypadku miast historycznych trzon ich potencjału turystycznego stanowią materialne obiekty kulturowe nagromadzone w obrębie dzielnic zabytkowych, dlatego zaproponowane dla Krakowa turystyczne, funkcjonalne jednostki przestrzenne do tych obszarów bezpośrednio nawiązują.

W przestrzeni Krakowa można wskazać cztery dzielnice (obszary) aktywności turystycznej, których znaczenie w recepcji ruchu turystycznego jednak nie jest równorzędne. Uwzględniając rangę ich walorów turystycznych, stopień rozwoju infrastruktury turystycznej oraz wielkość i natężenie ruchu turystycznego wyróżniono: a) centralną dzielnicę (obszar) aktywności turystycznej, obejmującą obszar Starego Miasta wraz z Plantami i Wzgórzem Wawelskim, b) dzielnicę wzrostu aktywności turystycznej I rzędu, terytorialnie odpowiadającą historycznej dzielnicy Kazimierz oraz c) dwie dzielnice wzrostu aktywności turystycznej II rzędu, które obejmują Stare Podgórze oraz najstarszą część Nowej Huty.

Obszary węzłowe ruchu turystycznego

Obszarami węzłowymi ruchu turystycznego są fragmenty przestrzeni, w których dochodzi do złączenia („splątania”) strumieni turystycznych i współwystępowania różnych form ruchu turystycznego. Najwyższa koncentracja ruchu turystycznego występuje w obrębie przestrzeni publicznych, jakimi są rynki i place. W Krakowie funkcje węzłowe pełnią: centralna dzielnica aktywności turystycznej oraz dzielnica wzrostu aktywności turystycznej I rzędu, przy czym Rynek Główny stanowi „rdzeń” turystyczno-rekreacyjnego życia miasta. Charakter węzłowy mają też plac Centralny w Nowej Hucie oraz najbliższe otoczenie sanktuarium w Krakowie-Łagiewnikach. Można także prognozować wykształcenie się w przestrzeni miasta nowych obszarów węzłowych, np.: zabytkowa część Podgórza czy plac J. Nowaka-Jeziorańskiego (dawniej Kolejowy) w sąsiedztwie Dworca Głównego i Galerii Krakowskiej.

Ryc. 48. Główne jednostki strukturalno-funkcyjne przestrzeni turystycznej Krakowa

Fig. 48. The main structural and functional units of tourism space in Krakow

Źródło / Source: Waloryzacja... (2008), uzupełnione.

Korytarze turystyczno-usługowe

Istotne znaczenie z punktu widzenia organizacji ruchu oraz możliwości przemieszczania się turystów odgrywają niektóre ciągi ulic wychodzących ze Starego Miasta. Pełnią one rolę korytarzy o funkcji turystyczno-usługowej. W przestrzeni miasta są także „łącznikami” pomiędzy wydzielonymi obszarami aktywności turystycznej oraz między węzłami ruchu turystycznego a węzłami komunikacyjnymi. Mając na uwadze potencjalne możliwości wykorzystania ich do celów dekoncentracji ruchu turystycznego z centralnej dzielnicy aktywności turystycznej i aktywizacji turystycznej dzielnic wzrostu I i II rzędu, powinno się dążyć do wzbogacenia oferty handlowo-usługowej, lepszego przystosowania dróg i chodników dla ruchu turystycznego, m.in. poprzez poprawę nawierzchni i wyposażenie w odpowiednie znaki turystyczne, wprowadzenie transportu turystycznego oraz podniesienie wyrazu architektonicznego i estetyki ciągów zabudowy.

Obszary infrastruktury wielofunkcyjnej o znaczeniu turystycznym

W zakres przestrzeni turystycznej włączono także obiekty wielofunkcyjne, których funkcja turystyczna jest jedną ze składowych elementów ich struktury funkcjonalnej. Są to m.in. obiekty sportowo-rekreacyjne, wielkopowierzchniowe obiekty handlowe i handlowo-rozrywkowe. Pełnią one ważną rolę w przyciąganiu ruchu turystycznego, przede wszystkim jednodniowego. W przestrzeni Krakowa obiekty tego rodzaju tworzą kilka powiązanych przestrzennie lokalizacji, w formie obszarów infrastruktury wielofunkcyjnej, przy których także działają i powstają obiekty noclegowe.

Korytarze tranzytowe

Prowadzące przez miasto ciągi komunikacyjne o charakterze dróg przelotowych zostały określone jako „korytarze tranzytowe” – główne (I rzędu) i uzupełniające (II rzędu). Zaliczenie ich do omawianej struktury przestrzennej organizacji ruchu turystycznego, pomimo że funkcjonują niezależnie od jej pozostałych elementów, miało na celu podkreślenie roli tych ciągów w kształtowaniu zewnętrznej i wewnętrznej dostępności turystycznej miasta dla turystów zmotoryzowanych.

Atrakcyjność dla form turystyki

Z przeprowadzanych corocznie na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa badań ankietowych wynika, że turyści przyjeżdżający do miasta kierują się wieloma różnymi motywami. W strukturze motywacji wskazuje się przede wszystkim: zwiedzanie, rekreację (odpoczynek), uczestnictwo w imprezach kulturalnych, odwiedzanie krewnych, znajomych i miejsc rodzinnych, rozrywkę, robienie zakupów, potrzeby religijne, spotkania biznesowe, uczestnictwo w konferencjach oraz edukację. Rozmaitość celów przyjazdu świadczy o atrakcyjności miasta dla osób reprezentujących różne grupy społeczne i wiekowe. Przyjmując kryterium motywacji jako wyróżnik form ruchu turystycznego, na podstawie przedstawionych celów można dokonać ich generalizacji i przyporządkować do głównych typów

(kategorii) turystyki, jakimi są: turystyka poznawcza, turystyka rekreacyjna, turystyka handlowa, turystyka religijna, turystyka biznesowa oraz turystyka zdrowotna (Mika 2007c; Warszńska 1999).

Turystyka poznawcza

Turystyka poznawcza w Krakowie obejmuje wszelkie przyjazdy turystyczne, których głównym celem jest zwiedzanie obiektów zabytkowych i muzealnych miasta oraz walorów przyrodniczych o wartościach poznawczych. Turyści o motywacji poznawczej korzystają także z oferty instytucji kulturalnych (turystyka kulturowa), uczestniczą w imprezach i wydarzeniach, także o charakterze plenerowym (turystyka festiwalowa). Charakter poznawczy mają także przyjazdy turystyczne w celu realizacji specyficznych zainteresowań, hobby, potrzeb edukacyjnych i kształceniowych (turystyka specjalnych zainteresowań). Ważne miejsce zajmuje w tej grupie turystyka krajoznawcza w formie zorganizowanych wycieczek szkolnych, realizowanych w nawiązaniu do programów nauczania i w celu kształtowania postaw patriotycznych u dzieci i młodzieży. Z tego punktu widzenia podstawowe znaczenie mają: Zamek i Katedra na Wawelu oraz Stare Miasto.

Z roku na rok wzrasta znaczenie turystyki edukacyjnej wraz z rozwojem współpracy między uczelniami w ramach krajowych i międzynarodowych programów wymiany studentów. Potencjał naukowy i akademicki miasta oraz polityka Unii Europejskiej wspomagająca mobilność studentów stwarzają korzystne warunki rozwoju tej formy turystyki w przyszłości. W skali ogólnopolskiej stawia to Kraków w uprzywilejowanej sytuacji. Pamiątki kultury narodu żydowskiego stanowią z kolei główny punkt docelowy turystyki mieszkańców Izraela oraz wyznawców judaizmu z innych części świata (tzw. *Jewish tours*). Ruch ten koncentruje się przede wszystkim w rejonie zespołu bożnic na Kazimierzu, dawnego getta żydowskiego oraz dawnego obozu pracy w Płaszowie. Jego wielkość szacuje się na ok. 40-50 tys. osób rocznie. Dużą wartość poznawczą dla turystów z krajów zachodnich ma dziedzictwo epoki socjalizmu, które najlepiej wyraża urbanistyczno-społeczna specyfika Nowej Huty. Szczególną kategorią poznawczą jest udział w wydarzeniach sportowych, które w Krakowie są związane z rozgrywkami piłki nożnej. Bodźcem, który zapewne przyciągnie jeszcze większą liczbę zainteresowanych sportem jest kompleksowa modernizacja stadionów piłkarskich Wisły i Cracovii.

Turystyka rekreacyjna

W przypadku miejskiej turystyki rekreacyjnej trudno jednoznacznie wskazać główny cel przyjazdu. Pobytu rekreacyjne w Krakowie przejawiają się w różnych formach aktywności przyjezdnych, ukierunkowanych na regenerację ich sił fizycznych i psychicznych, a wynikają najczęściej z potrzeby czasowego opuszczenia codziennego środowiska życia. Dotyczą w głównej mierze przyjazdów jednodniowych, których celami są: spacer po mieście – często powiązane z robieniem zakupów, spotkania towarzyskie w kawiarniach, restauracjach i pubach, korzystanie z obiektów sportowo-rekreacyjnych (np. park wodny), a także uczestnictwo

w zabawie i rozrywce klubowej. Rozwojowi tej formy turystyki w Krakowie sprzyjają: historyczny charakter miasta połączony z wyjątkową w skali ogólnopolskiej atmosferą życia kawiarnianego Rynku Głównego i jego najbliższego otoczenia, stylowe kawiarnie i puby Kazimierza, oferta rejsów spacerowych po Wiśle, a także bogata oferta handlowa.

Specyficzną odmianą rekreacji jest udział w zabawie klubowej. Krakowskie kluby dyskotekowe w dni wolne od pracy są atrakcyjnym celem przyjazdu młodych osób nawet z odległych miast (np. Warszawa). Z kolei od kilku lat obserwuje się także duże zainteresowanie Krakowem wśród turystów zagranicznych, głównie z Wielkiej Brytanii, którzy przyjeżdżają w celach typowo rozrywkowych (*clubbing*).

Turystyka handlowa

Turystyka handlowa stanowiąca odrębną kategorię ruchu turystycznego obejmuje wszelkie przyjazdy turystyczne, których celem jest dokonywanie zakupów w placówkach handlowych. Czynność zakupowa jest w tym przypadku traktowana jako przejaw realizacji określonych potrzeb konsumenckich, a nie jako forma rekreacyjnego spędzania wolnego czasu. Główną przestrzeń koncentracji tej formy ruchu turystycznego stanowią wielkopowierzchniowe i wyspecjalizowane towarowo obiekty handlowe, których zasięg oddziaływania rynkowego ma charakter ponadlokalny (regionalny). Ważną rolę w rozwoju turystyki handlowej w Krakowie odgrywa centrum handlowe Galeria Kazimierz, położone w bezpośrednim sąsiedztwie głównych węzłów komunikacji publicznej (dworzec kolejowy i autobusowy). Obiekt ten ma „dużą siłę przyciągania” tzw. turystów zakupowych z miejscowości położonych w strefie podmiejskiej, a także z miast zlokalizowanych poza nią, które mają dobre połączenia komunikacyjne z Krakowem, np. Tarnów, Wadowice, Bielsko-Biała, Nowy Targ. Do placówek handlowych mających znaczenie ponadlokalne należą też obiekty należące do znanych międzynarodowych sieci, jakimi są np. IKEA czy Media Markt. Brakuje, jak dotąd, szczegółowych informacji na temat roli, jaką odgrywa w tym względzie największe krakowskie centrum handlowe Bonarka otwarte w 2009 r.

Turystyka religijna

Przyjazdy w celach religijnych (pielgrzymkowych) należą do najstarszych form ruchu turystycznego. Od początku XXI w. zyskują coraz większe znaczenie, zarówno z punktu widzenia przyjazdów krajowych, jak i zagranicznych. Turystyka religijna jest związana przestrzennie z miejscami kultu religijnego. Ruch turystyki religijnej koncentruje się przede wszystkim w Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach, w Sanktuarium Krzyża Świętego w Mogile i w Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej w Bieńczycach (Wilkońska 2007). Do licznie nawiedzanych przez pielgrzymów miejsc sakralnych w centralnej części miasta należą też: Katedra na Wawelu, Sanktuarium św. Stanisława na Skalce, bazylika Mariacka, bazylika św. Franciszka, kościół św. Bernardyna ze Sieny oraz kościół św. Katarzyny na Kazimierzu.

Turystyka biznesowa

Przyjazdy turystyczne do Krakowa mające związek z pracą zawodową dotyczą przede wszystkim turystyki konferencyjnej i turystyki targowej. Występowanie tych form w przestrzeni miasta wiąże się z lokalizacją obiektów, w których organizuje się spotkania konferencyjne. Są to głównie hotele, wyższe uczelnie i inne obiekty użyteczności publicznej dysponujące salami konferencyjnymi. Atrakcyjność Krakowa dla tej formy turystyki podnosi jego ranga metropolitalna, charakter zabytkowy oraz potencjał akademicki wyraźnie podkreślający wizerunek miasta. Z kolei turystyka targowa jest związana z organizowanymi w centrach wystawienniczych targami i wystawami branżowymi, które mają rangę krajową lub regionalną.

Turystyka zdrowotna

Turystyka zdrowotna w Krakowie ma ograniczony zakres przestrzenny. Dotyczy obszarów uzdrowiskowych: Swoszowic oraz Matecznego, na terenie których znajdują się zasoby przyrodnicze i infrastrukturalne pozwalające na realizację potrzeb związanych z poprawą zdrowia i rehabilitacją (turystyka uzdrowiskowa).

Inne formy turystyki

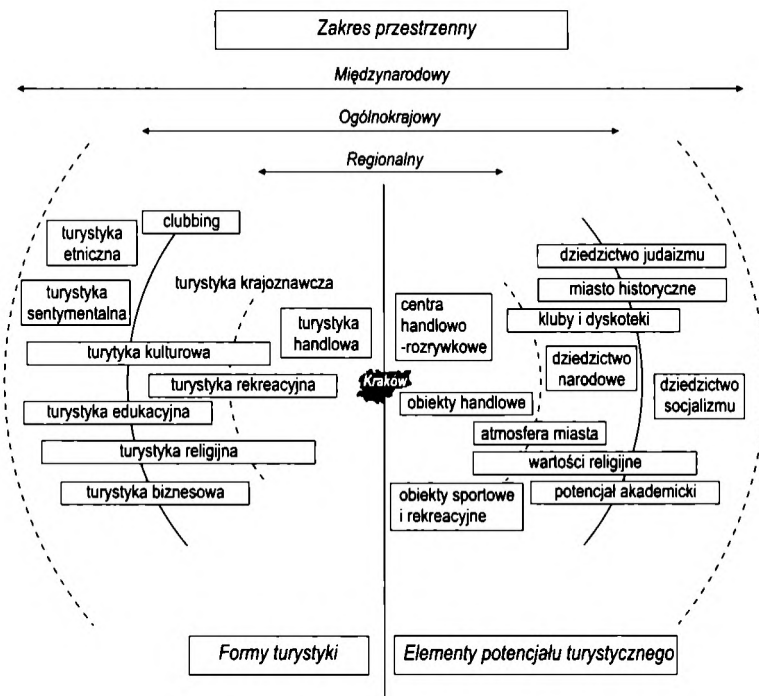
Oprócz wymienionych powyżej form ruchu turystycznego można wskazać także inne jego kategorie, które pomimo mniej spektakularnego charakteru są także obecne w przestrzeni miasta. Do takich należą m.in. turystyka specjalistyczna (kwalifikowana), realizowana w powiązaniu z nowoczesnym ośrodkiem sportów i rekreacji wodnej „Kolna”, turystyka sentymentalna przedstawicieli zagranicznej Polonii, którzy odwiedzają Kraków ze względu na więź kulturową i wspólnotową oraz wolontariat.

Problematykę atrakcyjności turystycznej Krakowa można także rozpatrywać z punktu widzenia przestrzennego oddziaływania poszczególnych elementów potencjału turystycznego w stosunku do form ruchu turystycznego (ryc. 49). Zakres oddziaływania grawitacyjnego Krakowa jako ośrodka turystycznego można ująć w trzech skalach przestrzennych: regionalnej, ogólnokrajowej i międzynarodowej.

Zakres regionalny odnosi się do jego strefy podmiejskiej oraz najbliższych aglomeracji, głównie górnośląskich, bielskiej i tarnowskiej. Dobra dostępność czasowa miasta sprawia, że specyfiką ruchu turystycznego o zasięgu regionalnym są krótkie, jednodniowe, a często tylko kilkugodzinne przyjazdy w celach handlowych, rozrywkowych, administracyjnych lub związanych z uczestnictwem w życiu kulturalnym, religijnym i naukowym miasta. Atrakcyjność Krakowa dla turystów jednodniowych ma związek z działalnością centrów handlowych, centrów rozrywkowych, instytucji kulturalnych, a także organizacją wydarzeń kulturalnych i religijnych.

Zakres ogólnokrajowy ma związek ze szczególnym miejscem, jakie zajmuje Kraków wśród polskich miast ze względu na nagromadzenie w jego przestrzeni wartości materialnych i duchowych oraz symboli o znaczeniu narodowym i patriotycz-

nym. Główną rolę w przyciąganiu turystów krajowych odgrywa dzielnica Starego Miasta. Duże znaczenie ma także sanktuarium w Krakowie-Łagiewnikach będące szczególnym miejscem w kraju z uwagi na charakter kultu. Kraków ma także ogólnopolską rangę z punktu widzenia turystyki konferencyjnej i organizacji spotkań kongresowych.

Ryc. 49. Model relacji pomiędzy walorami turystycznymi Krakowa, formami turystyki a obszarami źródłowymi ruchu turystycznego
Fig. 49. Model of relations between tourist values of Kraków and tourism forms in relation to source areas of tourism flows

Źródło: opracowanie własne. Source: author's own study.

Zakres oddziaływania Krakowa w skali międzynarodowej jest związany bezpośrednio z jego atrakcyjnością dla turystyki zagranicznej, o której decyduje przede wszystkim jego historyczny charakter oraz nagromadzenie wartości dziedzictwa judaizmu. Dodatkowo międzynarodową rangę Krakowa jako ośrodka pielgrzymkowego określa Sanktuarium Bożego Miłosierdzia. Atrakcyjność miasta dla turystów zagranicznych wzrosła wraz z rozwojem połączeń lotniczych, dzięki czemu nie tylko poprawiła się dostępność Krakowa, ale także zaistniały w jego przestrzeni nowe formy turystyki, jakimi są *clubbing* turystów zagranicznych oraz tzw. *city-breaks* rozumiane jako weekendowe „wypady” do miasta.

Konflikty funkcjonalne związane z rozwojem turystyki

Jedną z cech przestrzeni geograficznej jest współistnienie, nakładanie się i wzajemne przenikanie różnych przestrzeni i gałęzi życia społeczno-ekonomicznego, politycznego i kulturowego (Liszewski, Baczwarow 1998). Właściwe gospodarowanie przestrzenią w miastach wymaga rozpoznania sytuacji o charakterze konfliktowym, które mają miejsce lub mogą zaistnieć w rezultacie jej użytkowania na cele turystyczne. Sytuacje konfliktowe w działalności ludzkiej są wynikiem większego popytu niż podaży określonych walorów przestrzeni oraz bezwzględnego lub względnego jej niedoboru (Dutkowski 1996).

Konflikty funkcjonalne w miastach należy rozumieć jako sprzeczności w celach reprezentowanych przez różne grupy osób pragnących wykorzystać jego przestrzeń do realizacji swoich zamierzeń. Najczęstszą przyczyną ich powstawania jest sytuacja, w której działania jednego użytkownika (funkcji) wyczerpują zasoby, ograniczają dostęp lub niszczą walory środowiska niezbędne dla drugiego użytkownika (Dutkowski 1996).

Turystyka jako element wielostronnego użytkowania przestrzeni napotyka lub stanowi konkurencję dla innych, koniecznych dla egzystencji człowieka form użytkowania (Warszyńska, Jackowski 1978). Do konfliktu dochodzi w sytuacji nakładania się w określonej przestrzeni stref (obszarów) realizacji potrzeb turystycznych (egzogonicznych) oraz potrzeb ludności miejscowej (popytu endogonicznego) (Liszewski, Baczwarow 1998). W miastach konflikt między funkcją turystyczną a innymi funkcjami gospodarczymi i społecznymi narasta wraz ze zwiększającą się liczbą uczestników ruchu. Potencjalnymi stronami konfliktu są turyści, społeczność lokalna, miejscowa działalność społeczno-gospodarcza oraz funkcja ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Treścią sytuacji konfliktowych są wzajemne oddziaływania o charakterze destrukcyjnym oraz stwarzanie ograniczeń w funkcjonowaniu.

W przypadku miast historycznych, gdzie część dziedzictwa materialnego jest objęta ochroną konserwatorską, już w samym założeniu jego udostępniania na cele turystyczne tkwi treść sytuacji konfliktowej. Nasila się ona w sytuacji, kiedy ruch turystyczny ma charakter masowy. Dochodzi wówczas do przekroczenia pojemności i chłonności turystycznej niektórych zabytków oraz wzrostu zapotrzebowania na nowe obiekty turystyczne w obrębie dzielnic historycznych, czemu zazwyczaj towarzyszy silna presja inwestycyjna.

Na obszarach recepcyjnych, oprócz konfliktów w relacji między funkcją turystyczną a innymi funkcjami społeczno-gospodarczymi i ochronnymi, mają miejsce również sytuacje konfliktowe „wewnątrz” turystyki (Matuszewska 2003; Mika 2004; Warszyńska 1999). Zdaniem J. Warszyńskiej (1999) w turystyce, której realizacja zależy od różnych czynników natury obiektywnej, do których należą wszelkiego rodzaju uwarunkowania przestrzenne, a także subiektywne dotyczące indywidualnego wyboru przez turystów czasu, odległości, sposobu i miejsca pobytu, istnieje szereg zagrożeń i sytuacji konfliktowych. Mają one swoje źródło w zróżnicowaniu form ruchu turystycznego, potrzeb turystycznych oraz sposobów korzystania z za-

sobów przestrzeni. Są one zazwyczaj efektem nadmiernej liczby uczestników lub też niewłaściwego programu użytkowania przestrzeni w przypadku wzajemnego nakładania się zasięgów występowania różnych form turystyki o sprzecznych czy wręcz wykluczających się motywach (Krzymowska-Kostrowicka 1997).

Zidentyfikowanie, hierarchiczne uporządkowanie oraz określenie obszarów występowania aktualnych i potencjalnych konfliktów o charakterze funkcjonalnym stanowi podstawę prawidłowego kształtowania ładu przestrzennego w miastach pełniących rolę ośrodków turystycznych. Pozwala także na wprowadzenie działań zmierzających do ograniczania negatywnych skutków rozwoju turystyki. Brak reakcji na zachodzące sytuacje prowadzi bowiem do degradacji wartości środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz wywołuje negatywne konsekwencje dla społeczności lokalnych w sferze społecznej i gospodarczej.

W Krakowie problematyka konfliktów w relacji turystyka – inne funkcje miasta, jak dotąd, nie była przedmiotem pogłębionych studiów i analiz. Z dotychczasowych badań (m.in.: Górka 2004; *Waloryzacja...* 2008), obserwacji i doniesień medialnych wynika, że tego typu sytuacje mają miejsce i dotyczą przede wszystkim obszarów objętych największą presją turystyczną, którymi są dzielnice aktywności turystycznej I i II rzędu, a więc Stare Miasto i Kazimierz. Dzielnice te mają charakter wielofunkcyjny z silnie rozwiniętą funkcją mieszkaniową, np. liczba ludności stałej w obrębie Starego Miasta wynosi około 4 tys. Turystyka masowa, która jest nośnikiem zgiełku i hałasu stoi w sprzeczności z oczekiwaniami stałych mieszkańców odnośnie do jakości warunków życia. Problem jest szczególnie dotkliwy w godzinach późnowieczornych i nocnych, bowiem w dzielnicach tych jest największe nagromadzenie obiektów gastronomicznych. Krakowskie Stare Miasto stanowi w skali europejskiej szczególnie przykład obszaru, który będąc intensywnie użytkowany turystycznie, pełni równocześnie ważną funkcję mieszkaniową. Historyczne dzielnice turystyczne w innych tzw. miastach postsocjalistycznych, jak np. Praga, Budapeszt czy Bratysława, są silnie wyludnione i zdominowane przez funkcje administracyjno-biznesowe. Wydaje się, że w przypadku Krakowa kolizja między wskazanymi funkcjami nie zostanie szybko rozwiązana, m.in. z uwagi na fakt, że proces wyludniania się centralnej dzielnicy śródmiejskiej przebiega stopniowo (Górka 2004). Trudno także oczekiwać złagodzenia owych sprzeczności, bowiem w przeszłości podejmowano już próby wprowadzenia administracyjnego ograniczenia działalności obiektów gastronomicznych w godzinach wieczornych. Spowodowały one nie tylko sprzeciw przedstawicieli tej branży, ale dodatkowo odbiły się negatywnie na turystycznym wizerunku miasta. Doświadczenia innych państw wskazują, że ośrodki turystyczne nie mogą „rezygnować” z tzw. życia nocnego, jest ono bowiem istotnym czynnikiem przyciągania ruchu turystycznego i ważnym elementem budowania przewagi konkurencyjnej. Z punktu widzenia mieszkańców Starego Miasta i Kazimierza problem jest jednak na tyle istotny, że może przybierać różne formy protestu społecznego.

Z powyższym zagadnieniem bezpośrednio wiąże się kolejna kwestia problemowa, którą jest rozwój turystyki clubbingowej i szerzenie się niezgodnych z przyjętymi normami zachowań turystycznych. W rezultacie rozbudowy sieci tanich

połączeń lotniczych między Krakowem a miastami Europy Zachodniej, w połowie pierwszej dekady XXI w. dość licznie zaczęli przybywać do miasta zagraniczni turyści, których głównym celem jest „alkoholowa” zabawa klubowa. Pijani, głośni i żądni zabawy turyści dopuszczają się nierzadko aktów wandalizmu. Wraz z ich napływem wzmożyły się także patologie społeczne m.in. w postaci zorganizowanej prostytutki, w tym także osób nieletnich. Rozwój *clubbingu* oraz upowszechnianie się nieetycznych zachowań wśród turystów stoi w wyraźnej rozbieżności do kulturowych, patriotycznych i religijnych wartości miasta, które są podstawą rozwoju innych form turystyki. Chodzi w tym wypadku głównie o turystykę młodzieży szkolnej, patriotyczną, pielgrzymkową, edukacyjną i rodzinną, które co prawda nie generują równie dużo dochodów w sektorze gastronomicznym i noclegowym co zagraniczne przyjazdy w tzw. celach „rozrywkowych”, ale są na trwałe wpisane w krajobraz miasta i pełnią szczególne funkcje społeczne, kulturowe, edukacyjne i kształceniowe. Przypadek Krakowa nie jest odosobniony w tej części Europy, bowiem podobna sytuacja ma miejsce w Pradze, Bratysławie i Budapeszcie, a więc w miastach łatwo dostępnych drogą lotniczą i gdzie ceny napojów alkoholowych są znacznie niższe niż w krajach zachodnich. Z obserwacji współczesnych trendów w turystyce międzynarodowej wynika, że potrzeby i zachowania hedonistyczne są jej nieodłącznym elementem i coraz częściej stanowią główny motyw podejmowania podróży. Dlatego do czasu wyrównania się poziomu cen alkoholu w Unii Europejskiej nie należy oczekiwać trwałego regresu tych społecznie niepożądanych i konfliktogennych form turystyki w Krakowie.

W przestrzeni miasta można wskazać także „typowe” sytuacje konfliktowe wynikające bezpośrednio z dużego natężenia ruchu turystycznego, jakimi są: przekroczenie pojemności turystycznej niektórych obiektów zabytkowych udostępnionych do zwiedzania oraz okresowe nadmierne przeciążenie ruchem turystycznym niektórych przestrzeni publicznych i ciągów ulicznych. Problem zbyt dużej liczby turystów gromadzących się w jednym czasie w obiektach zabytkowych dotyczy w przypadku Krakowa głównie bazyliki Mariackiej oraz Katedry i dziedzińca zamkowego na Wawelu, a więc obiektów o najwyższej wartości poznawczej. Osoby zwiedzające nie mają wówczas możliwości swobodnego dostępu do dzieł sztuki, prezentowanych informacji, a niekiedy nawet wejścia do tych obiektów. Dostęp jest szczególnie utrudniony do zamku, gdzie wymogi konserwatorskie regulują dzienną liczbę osób mogących zobaczyć komnaty i skarbiec. Masowość ruchu turystycznego w sezonie letnim ogranicza także dostęp do niektórych usług, np. gastronomicznych, komunikacyjnych, bankomatowych, przewodnickich. Sytuacje te implikują u części turystów subiektywne odczucie przeciążenia, co nie pozostaje bez konsekwencji dla ich oceny pobytu, a w rezultacie także oceny atrakcyjności turystycznej miasta.

Charakter konfliktowy można przypisać również relacjom pomiędzy funkcją uzdrowiskową Swoszowic i Wieliczki, a ich funkcjami mieszkaniowymi, gospodarczymi oraz ruchem samochodowym. Natomiast z punktu widzenia inwestorów ograniczeniem swobody prowadzenia działalności gospodarczej jest funkcja ochronna parku krajobrazowego w zachodniej części miasta, bowiem tereny

te mogłyby potencjalnie stanowić atrakcyjne miejsca lokalizacji nowych dużych inwestycji turystycznych i rekreacyjnych.

Inne sytuacje problemowe

Masowy ruch turystyczny wymaga podjęcia szczególnych działań w celu zapewnienia turystom bezpieczeństwa. Poczucie bezpieczeństwa leży bowiem u podstaw hierarchii wszelkich ludzkich potrzeb i dopiero jego gwarancja stwarza możliwość pełnej realizacji celów przyjazdu. Kwestie bezpieczeństwa można rozpatrzeć zarówno z punktu widzenia poruszania się turystów w obrębie miasta, jak też możliwego zetknięcia się z aktami o charakterze przestępczym.

Mając na uwadze zapewnienie osobom przyjezdnym bezkolizyjne i swobodne poruszanie się, można w przypadku Krakowa wskazać przynajmniej cztery sytuacje problemowe, które powinny stanowić przedmiot szczególnego zainteresowania władz lokalnych oraz służb odpowiedzialnych za porządek komunikacyjny. Są to: a) organizacja ruchu w miejscach przecięcia się strumieni turystycznych i ruchu ulicznego zmotoryzowanego, przede wszystkim w otoczeniu Wzgórza Wawelskiego; b) znaczne ograniczenie swobody poruszania się wzdłuż niektórych odcinków wyznaczonych dróg rowerowych, w związku częściowym ich zajmowaniem przez parkujące samochody; c) ruch pojazdów na płycie Rynku Głównego oraz d) poruszanie się transportu „turystycznego” w postaci dorożek, meleksów, rikszy i rowerów turystycznych wzdłuż ruchliwych ulic wokół Starego Miasta i prowadzących w kierunku Kazimierza i Podgórza. Mimo że obowiązują odpowiednie regulacje w zakresie użytkowania tych miejsc i ciągów (przepisy lokalne, oznakowanie), to jednak stale pojawiają się rozmaite sytuacje zagrażające bezpieczeństwu osób z uwagi na żywiołowość zjawisk turystycznych i duże natężenie ruchu ulicznego.

Z punktu widzenia zagrożenia przestępczością należy podkreślić obserwowaną w wielu ośrodkach turystycznych prawidłowość polegającą na „przyciąganiu” różnych jej formy przez masowy ruch turystyczny. Najczęściej spotykanymi przestępstwami wobec przybyszów są: kradzieże, oszustwa, nadużycia i wyłudzenia. Z danych krakowskiej policji wynika, że są to m.in.: oszustwa w trakcie wymiany walut w punktach kantorowych, zawyżanie cen napojów w obiektach gastronomicznych i wartości rachunków, zawyżanie cen przejazdów w prywatnych taksówkach, kradzieże kieszonkowe oraz zorganizowane żebractwo. Nie prowadzi się jednak szczegółowych statystyk na ten temat. Jak się wydaje, skala tych patologii nie jest wyższa niż w innych europejskich miejskich ośrodkach turystycznych.

Kolejną kwestią problemową jest słabo rozwinięta sieć toalet publicznych. Jest to jeden z poważnych mankamentów bazy towarzyszącej miastu. W 2008 r. zidentyfikowano w Krakowie tylko 30 tego typu punktów, bez uwzględnienia toalet w obiektach użyteczności publicznej, z czego jedynie 13 było w pełni dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Przy tak znacznym natężeniu ruchu turystycznego powinny zostać podjęte działania na rzecz poprawy stanu technicznego istniejących obiektów, jak i tworzenia nowych. Dotyczy to zwłaszcza miejsc

najczęściej uczęszczanych przez turystów. Warto rozważyć zainstalowanie samoobsługowych i samoczyszczących się toalet w głównych centrach ruchu turystycznego oraz wzdłuż pieszych ciągów komunikacyjnych.

Dostępność przestrzeni i obiektów dla osób niepełnosprawnych, w tym także turystów, stanowi społecznie ważne zagadnienie. Problemy i bariery, z którymi borykają się turyści niepełnosprawni ruchowo, wynikają przede wszystkim z zabytkowego charakteru obiektów i całej tkanki miejskiej, ale także wieloletnich zaniedbań inwestycyjnych w tym względzie. Pełną dostępność obiektów turystycznych dla osób z pełnym i częściowym ograniczeniem poruszania się gwarantują podjazdy i poręcze przy wejściu oraz specjalnie przystosowane toalety i pokoje.

Pośród wszystkich obiektów zabytkowych i kulturalnych w 2008 r. tylko 84 były dostępne z zewnątrz dla osób na wózkach inwalidzkich, w tym 33 zabytki architektury i budownictwa i 51 obiektów kulturalnych (tab. 34). Wśród ogółu obiektów zabytkowych, z których największą grupą stanowią obiekty sakralne, tylko niewielka część jest przystosowana dla osób niepełnosprawnych (18 obiektów chrześcijańskich i 4 dawne synagogi). Wynika to bezpośrednio z warunków architektonicznych, ponieważ najczęściej poziom parteru tych obiektów nie pokrywa się z obecnym poziomem ulicy i chodników w efekcie narastania warstw kulturowych. Ze względu na wartości zabytkowe, obiekty te są przystosowywane jedynie poprzez ustawienie ramp podjazdowych, niekiedy bardzo stromych, usytuowanych często przy bocznych wejściach. Barierami dostępności są także wysokie schody, które powodują, że niektóre obiekty są praktycznie nieosiągalne, np. kościół Paulinów na Skałce, kościół pw. św.św. Piotra i Pawła na ul. Grodzkiej czy Katedra na Wawelu. Niekiedy dostępność ograniczają także zbyt wąskie drzwi. Znacznie lepiej osiągalne dla niepełnosprawnych ruchowo są instytucje kulturalne (51 obiektów w 2008 r.). W 2008 r. dostępne dla osób niepełnosprawnych było 30 obiektów muzealnych, lecz tylko niewielka ich część była w pełni przystosowana do obsługi tego typu gości. W wielu przypadkach ich zwiedzanie nie było możliwe, pomimo dostępności z zewnątrz, bowiem ekspozycje znajdują się na wyższych kondygnacjach (np. Muzeum Czartoryskich, Muzeum Jana Matejki). Z punktu widzenia turystów niepełnosprawnych poważnym ograniczeniem jest brak pełnej dostępności obiektów Wzgórza Wawelskiego. Podobny problem dotyczy teatrów, z których *de facto* żaden nie był w pełni przystosowany dla osób na wózkach inwalidzkich (jedynie 4 obiekty były dostępne z zewnątrz). Mieszczą się one zazwyczaj w obiektach zabytkowych, co utrudnia ich adaptację. Lepsza sytuacja przedstawia się w przypadku kin, zwłaszcza że znaczna ich część to obiekty nowe i w pełni przystosowane dla osób niepełnosprawnych.

Dla turystów niepełnosprawnych ruchowo w 2008 r. była ograniczona także dostępność obiektów bazy noclegowej, z których zaledwie co piąty (nie uwzględniając apartamentów) dysponował specjalnie przystosowanym pokojem dla osób na wózkach inwalidzkich. W grupie tej dominowały hotele (78%). Znaczna część bazy noclegowej jest zlokalizowana w obrębie historycznego centrum, co sprawia, że w większości są to budynki o charakterze zabytkowym z technicznymi ograniczeniami dostępności. Należy także podkreślić, że zgodnie z *Ustawą o usługach*

Tab. 34. Obiekty zabytkowe i kulturalne dostępne dla osób niepełnosprawnych na wózkach inwalidzkich
Table 34. Historic and cultural sites accessible to disabled persons in wheelchairs

Rodzaj obiektu	Liczba
Zabytki architektury i budownictwa	33
w tym:	
Obiekty sakralne	18
Synagogi	4
Obiekty kulturalne	51
w tym:	
Muzea	30
Teatry	4
Kina	6
Inne	11

Źródło / Source: Waloryzacja... (2008).

trzeby osób niepełnosprawnych. Turyści poruszający się na wózkach inwalidzkich mogą w obiektach liczyć na pomoc pracowników, przy wjeździe do obiektu czy też przy pokonywaniu różnic poziomów. Także powstające nowe placówki kulturalne są już w pełni przystosowane i dostępne dla tych osób. Pozytywnym przejawem zaangażowania władz miasta jest tworzenie makiet zabytków oraz tablic informacyjnych w języku Braille'a dla osób niedowidzących.

***

Omówione w rozdziale zagadnienia mają podstawowe znaczenie z punktu widzenia kształtowania atrakcyjności turystycznej miasta, na którą wpływają nie tylko obiektywnie istniejące warunki, ale także ich psychologicznie warunkowany subiektywny odbiór i ocena dokonywana przez turystów. Zarówno „turystyczne” atuty Krakowa, jak i sytuacje problemowe wpływają na jego konkurencyjność na krajowym i międzynarodowym rynku turystycznym. Na ich podstawie jest kształtowany turystyczny wizerunek miasta będący społecznym, zbiorowym wyobrażeniem jego potencjału turystycznego, a który poprzez indywidualne, jednostkowe kontakty międzyludzkie jest upowszechniany i utrwalany w świadomości potencjalnych przyjezdnych w kraju i za granicą. Badania ruchu turystycznego (*Ruch turystyczny... 2003–2010*) wskazują na stosunkowo duży stopień zadowolenia turystów krajowych i zagranicznych z pobytu w Krakowie, co przy podejmowanych nowych inwestycjach może wskazywać na duże możliwości utrwalenia wysokiego, jak na polskie warunki, poziomu rozwoju zjawisk turystycznych.

Poruszone zagadnienia powinny być przedmiotem zainteresowania wszystkich podmiotów zaangażowanych w aktywizację turystyczną Krakowa i znaleźć odzwierciedlenie w szerokim spektrum działań podejmowanych w ramach zintegrowanego zarządzania miastem.

turystycznych (1997) prawny obowiązek dostosowania obiektu do potrzeb takich osób dotyczy jedynie tzw. obiektów hotelarskich, przy czym zakres tych wymagań jest różny i zależy od rodzaju obiektów oraz jego pojemności. W Krakowie takiemu obowiązkowi podlegało w 2008 r. jedynie 11% obiektów noclegowych.

Przedstawione bariery dostępności są stopniowo eliminowane z przestrzeni miasta. Dokonano m.in. przebudowy galerii w Sukiennicach, którą oddano do użytku w 2010 r., co znacznie poprawiło warunki poruszania się na wózkach w obrębie Rynku Głównego. Wydaje się, że wzrasta także społeczna wrażliwość na po-